

УДК 343.983.4

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.2.21>

Світлана Миколаївна Лозова,

*кандидат психологічних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра кримінального процесу, криміналістики
та експертології (доцент);*

 <https://orcid.org/0000-0002-3348-3331>,
e-mail: sv.lozova@ukr.net;

Станіслав Ігорович Перлін,

*кандидат юридичних наук, доцент,
Національна поліція України (помічник Голови);*

 <https://orcid.org/0000-0001-9397-2738>,
e-mail: vladlenperlin@gmail.com

**ПІДГОТОВКА ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ НАРКОТИЧНИХ
ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ
І ПРЕКУРСОРІВ: СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД**

Проаналізовано особливості вилучення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Розроблено алгоритм дій під час вилучення, пакування та зберігання об'єктів залежно від визначених типових ситуацій, зокрема при виявленні незаконних посівів, нарколабораторій/наркопритонів, «закладок» або затриманні особи під час оперативної закупки. Надано рекомендації щодо поводження з наркотичними речовинами.

Ключові слова: наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, незаконні посіви, вилучення, пакування та зберігання наркотиків, розслідування наркозлочинів, типові слідчі ситуації.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

В Україні сьогодні від 1 до 1,5 млн громадян вживають наркотики. Щорічно цей показник зростає на 8–10 %. Темпи поширення наркоманії в Україні є одними з найвищих у світі. За 2021 рік правоохоронцями зафіксовано 24,5 тис. кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків [1]. Під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин, важливим є правильне вилучення, упакування, транспортування, зберігання наркотичних засобів та підготовка їх для експертного дослідження. Збирання і підготовка необхідних матеріалів для експертного дослідження полягає в тому, що в процесі проведення слідчих

дій (огляду, обшуку) слідчий отримує інформацію про обставини події, а також предмети, речі, документи, інші об'єкти, що мають значення для правильного вирішення завдань кримінального провадження. Забезпечення якості відповідної діяльності можливе за умови наявності дієвих науково обґрунтованих рекомендацій, формування яких є одним із важливих завдань криміналістичної науки.

Стан дослідження проблеми

Загальні питання криміналістичного дослідження наркотичних засобів вивчали А. Ф. Кофанов, О. Л. Кобилянський, О. О. Давидова [2]. Особливості виявлення і ліквідації підпільних лабораторій розглядали Г. В. Пасічник, М. С. Хруппа та В. М. Жмілько [3]. Проблеми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, досліджувала Н. М. Косміна [4]. Однак питання щодо особливостей вилучення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та підготовки об'єктів для експертного дослідження на стадії досудового розслідування окремо не розглядались.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у формулюванні криміналістичних рекомендацій щодо поводження з наркотичними засобами на стадії досудового розслідування.

Завданнями статті є аналіз особливостей вилучення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів і розробка алгоритму дій під час вилучення, пакування та зберігання зазначених об'єктів залежно від типових ситуацій.

Наукова новизна дослідження

Запропоновано алгоритм дій під час вилучення, пакування та зберігання об'єктів залежно від визначених нами типових слідчих ситуацій: при виявленні незаконних посівів; при виявленні нарколабораторій/наркопритонів; при виявленні «закладок» або затриманні особи під час оперативної закупки.

Виклад основного матеріалу

Для ефективності проведення судової експертизи суттєве значення має якість наданих на дослідження об'єктів. Для досліджуваної нами експертизи це наркотичні, психотропні, сильнодіючі речовини, прекурсори, матеріали та обладнання, що використовуються для їх виготовлення, зберігання і транспортування.

Наркотичні засоби можуть вилучатися у різному вигляді, а саме:

- рослини (мак снодійний, конопля) та їх частини різного ступеня подрібненості й сухості;
- рідини в ампулах, флаконах, пляшках скляних або полімерних, медичних шприцах, мікропробірках типу «епендорф»;

– пігулки різного кольору, форми, розміру, капсули;
– порошки різного кольору (наприклад, героїн чистий від білого до темно-коричневого (з домішками) та різного ступеня подрібнення (ефедрин – кристали білого кольору).

Вилучені об'єкти підлягають обов'язковій фіксації у протоколі відповідної слідчої (розшукової) дії з фотографуванням або використанням відеозапису.

Також вилученню підлягає обладнання, що використовувалося для їх виготовлення, зберігання і транспортування. При розслідуванні факту виготовлення наркотиків слід звернути увагу на хімічне обладнання, м'ясорубки, сита, тарілки, ступки, кавомолки та інші засоби, що використовують на різних стадіях технологічного процесу при переробці рослинної сировини. Огляду і вилученню підлягають і рештки виготовлення наркотичних засобів або їх вживання (головки маку, лушпиння від них, соломка від конопель, ефедрин, залишки в трубках, попіл, недопалки, порожні ампули, упаковки від наркотичних лікарських засобів та препаратів, а також засоби для вживання наркотиків та психотропних речовин (засоби для набивання гільз тютюном, шприци тощо).

При розслідуванні зберігання і транспортування наркотиків слід звертати увагу на упаковку, контейнери, сховища, сліди наркотичних речовин на одязі, упаковці.

Пропонуємо такий алгоритм дій під час вилучення, пакування та зберігання об'єктів залежно від визначених нами типових ситуацій: 1) при виявленні незаконних посівів; 2) при виявленні нарколабораторій/наркопритонів; 3) при виявленні «закладок» або затриманні особи під час оперативної закупки.

У будь-якій ситуації після виявлення об'єкта відбувається його фіксація шляхом фотографування, відеозапису та протоколювання (фіксуються відомості де, за яких умов, у якій кількості тощо ці об'єкти були виявлені).

Слідча ситуація 1. Виявлено незаконний посів нарковмісних рослин. Одним з основних завдань у цій ситуації є встановлення кількості рослин конопель або маку снодійного, які ростуть на конкретній ділянці.

Стаття 310 КК України передбачає кримінальну відповідальність за незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку в кількості від ста до п'ятисот рослин чи конопель у кількості від десяти до п'ятдесяти рослин¹. Під час огляду місця події (ст. 237 КПК

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.01.2023).

України) за фактом такого правопорушення встановлюється кількість рослин, а також відбираються зразки для проведення експертизи (ст. 245 КПК України)¹. У протоколі необхідно вказувати, зразки саме яких рослин вилучені, їх кількість, умови відбору. До проведення огляду місця події можна залучати спеціалістів (спеціаліст-криміналіст, експерт-ботанік, агротехнік). Відбір зразків рослин (конопель або маку снодійного) фіксується за допомогою фотографування або відеозапису, про що зазначається у протоколі.

Спеціаліст-криміналіст, залучений до огляду місця події з метою відбору зразків, повинен зафіксувати розміщення земельної ділянки відносно стійких орієнтирів на місцевості та за системою координат GPS, загальний вигляд посіву та зовнішній вигляд рослин засобами відео- та фотозйомки. Спеціаліст-агротехнік допомагає визначитись щодо дикого чи культурного характеру посівів нарковмісної культури (маку, коноплі), року збору врожаю тощо. Спеціаліст-ботанік встановлює рід, вид, форму рослинного об'єкта (наприклад, визначення форми маку: опійної, олійної, дикоростучої, декоративної, що виявлений на певній ділянці).

При вилученні вологих зразків маку снотворного або рослин роду коноплі під час виявлення незаконних посівів на дослідження необхідно надавати цілу рослину (корінь, стебло, листя, суцвіття), яка упаковується в паперову упаковку (пакети, мішки, обгортається папером) із задалегідь зробленими голкою отворами, щоб запобігти гниттю. Упаковка повинна забезпечувати збереження цілісності рослини для можливості вирішення експертних завдань.

При вилученні свіжих рослин їх необхідно підсушити при кімнатній температурі, щоб завадити процесу гниття, і потім запакувати в паперові пакети. Не можна використовувати при упаковці свіжих рослинних об'єктів поліетиленову або пластикову упаковку: речовини в такій упаковці можуть згнити. З кожного поля посіву рослин конопель відбирається (не на краю поля!) не менш як по п'ять рослин із п'яти місць посіву, а саме з чотирьох боків поля – південного, північного, західного, східного, а також із центру земельної ділянки. Відібрані рослини поміщують у паперові пакети. Якщо рослини висушені, то дозволяється упаковувати їх у полімерні пакети. Якщо відібрані зразки рослин необхідно зберігати протягом деякого часу до проведення аналізу, то їх слід зберігати в темному, сухому та прохолодному місці. Під час відбору зразків рослин конопель *за фактами незаконного посіву* необхідно проводити відбір цілих рослин

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.01.2023).

(корінь, стебло, листя, верхівки суцвіття) з метою належної родової та видової ідентифікації. У разі відбору зразків рослин конопель *за фактами промислового вирощування конопель* родова їх належність є другорядною, а кількісне визначення ТГК в рослинах є першочерговим завданням дослідження, тому немає потреби вилучати цілі рослини [5, с. 32–33].

При виявленні незаконних посівів одним з основних завдань є встановлення кількості рослин конопель, які ростуть на конкретній ділянці. З метою уникнення непорозумінь при проведенні цієї процедури рослини треба рахувати безпосередньо на тому місці, де вони ростуть. При цьому їх рахують по корінню і в жодному разі не по верхівках. Особливу увагу слід звернути на те, що рослини можуть мати розгалужене стебло і при транспортуванні можуть розламати. У разі виявлення незаконних посівів на незначних ділянках кількість рослин рахується безпосередньо на ділянці, де вони ростуть. У разі, якщо посіви займають значну площу (понад декілька гектарів), кількість рослин підраховується за спеціальною формулою (з чотирьох сторін ділянки на відстані 15–20 м від її країв та в центрі визначається кількість рослин на 20 м²) [6, с. 33].

Зразки рослин слід упаковувати з урахуванням вимог ч. 3 ст. 105 КПК України (рослини повинні бути упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у слідчих діях).

На упаковці робляться чіткі пояснювальні написи, прізвища повинні надаватися без помилок, краще печатними буквами. Горловини пакетів, у які поміщені рослини, слід зав'язати мотузкою (ниткою), кінці якої необхідно опечатати биркою.

При вилученні нарковмісних рослин не дозволяється: оклеювати бирку та пакет липкою стрічкою, нещільно зав'язувати вузол на горловині, опечатувати тільки верхівки, а корені залишати відкритими, упаковувати в полімерні матеріали.

Слідча ситуація 2. Виявлено нарколабораторію/наркопритон.

Нарколабораторії є об'єктом підвищеного ступеня небезпеки. Лабораторіями можуть бути як звичайні житлові приміщення (квартири, приватні будинки), підвальні приміщення установ, організацій, так і працюючі лабораторії на базі фармацевтичної фабрики, заводів, наукових установ.

У лабораторіях зберігають різноманітні хімічні речовини, здійснюють механічні, хімічні або фізико-хімічні процеси в умовах низького ступеня безпеки. Тому з метою уникнення пожеж або вибуху таку слідчу (розшукову) дію, як огляд, слід проводити за сприяння спеціально підготовлених фахівців із хіміко-фармацевтичної експертизи. Зазначена особа може не лише знешкодити обладнання, яке

використовують, а й допомогти виявити, зафіксувати, вилучити та зберегти матеріальні сліди, що підтверджують факт незаконного виготовлення (виробництва) наркотичних засобів або психотропних речовин [7, с. 77].

Фахівець-хімік шляхом відбору предметів, які свідчать про незаконне виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин, допомагає слідчому правильно зафіксувати технічне обладнання, хімічні речовини і документи, що використовувалися із цією метою, та надійно упакувати речові докази для їх збереження і дослідження. Перед оглядом місця події та під час його проведення слідчому, іншим учасникам слідчо-оперативної групи необхідно виконувати застережні заходи: визначення зони зараження, знеструмлення всього електричного обладнання, вимкнення нагрівальних приладів, використання індивідуальних засобів захисту при огляді тощо.

Як речові докази при огляді нарколабораторії вилученню підлягають: вихідна сировина (натуральна, хімічна), до якої можуть додаватися інші компоненти для одержання кінцевого продукту; первинні і вторинні прекурсори та речовини, що за ступенем хімічної обробки не відповідають кінцевому продукту; кінцевий продукт і відходи технологічного процесу; обладнання та засоби, що використовуються на будь-якій стадії технологічного процесу, враховуючи пігулкові преси тощо; технологічні матеріали (залишки речовини або сухий осад); література з хімічного синтезу, фармакології та фармацевтики, записи з хімічними формулами; зразки та проби кіптяви на сталі, стінах, засобах вентиляції, води із систем каналізації тощо; записи, що свідчать про виготовлення та збут наркотичних засобів і психотропних речовин (у зошитах, на окремих аркушах, клаптиках паперу тощо); записники, листи, фотографії, відео- та аудіозаписи, пам'ять засобів зв'язку, оргтехніки, за допомогою яких можна встановити зв'язки затриманого та його причетність до виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин; чисті бланки рецептів, кліше печаток, які свідчать про виготовлення рецептів на право придбання препаратів, що містять наркотичні засоби або психотропні речовини; кошти і предмети розкоші, отримані від злочинної наркодіяльності; у разі необхідності відбираються зразки волосся, змиви з пальців рук, а також одяг, у якому були затримані під час виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин.

У протокол огляду місця події слід вказати повний перелік усіх вилучених предметів. Треба мати на увазі, що певні наркотичні засоби чи психотропні речовини (наприклад, ефедрон) під дією світла та кисню дуже швидко розкладаються, що унеможливує їхнє визначення у подальшому, тому такі речові докази слід негайно направляти на експертизу, забезпечуючи при цьому необхідні заходи

збереження (у темному закритому флаконі тощо). Заборонено змішувати матеріали та речовини, виявлені в різних місцях.

Демонтаж обладнання нарколабораторії проводять спеціалісти після застосування фото- та відеозйомки всіх предметів, пов'язаних з її роботою [3, с. 17].

Певні особливості має пакування прекурсорів. Для їх вилучення та зберігання застосовують сухі, чисті інструменти і пакувальні матеріали. Як пакувальний матеріал використовують ємності, контейнери, картонні коробки (ящики), пакети з полімерного матеріалу, паперові пакети, конверти тощо. Пакувальний матеріал, що застосовують для зберігання об'єктів дослідження, повинен бути виготовлений з матеріалу, стійкого та інертного щодо зазначених об'єктів. Як наповнювач для пакувального матеріалу (із метою недопущення перевертання предметів та розлиття рідин) використовують стружку з дерева або пінопласту чи зім'ятий папір.

Для пакування порошкоподібних і твердих речовин використовують скляні або пластикові ємності з широким горлом, контейнери та пакети, в яких речовина не просипається.

Для пакування речовин у в'язкому, пастоподібному стані використовують скляні або пластикові ємності з широким горлом, контейнери. Рідини поміщуються в упаковки з безбарвного або жовтого скла та/або полімерні ємності. Корки та кришки, що використовуються для закривання ємностей, з об'єктами повинні забезпечувати герметичність. Для закриття горловини ємностей використовуються полімерні кришки, корки. Не допускається використання гумових корків [8, с. 28].

Слідча ситуація 3. Виявлено «закладку» або затримано особу під час оперативної закупівлі наркотиків.

У цій ситуації слід приділяти особливу увагу вилученню об'єктів, особливо якщо вони містяться в медичному шприці (наприклад, достатньо поширений випадок продажу опію ацетилованого). Існує висока ймовірність інфікуватися, а надто якщо шприц не закритий. У такому разі слід запропонувати особі самій дістати предмети з кишень, інших сховищ.

Вилучені голки медичних шприців, шприци, ампули, колючо-ріжучі предмети потрібно упаковувати в тверду тару, яка виключає ймовірність отримання випадкової травми (картонні, пластикові, металеві коробки і скляні банки). Упаковка забезпечується супровідним написом (етикеткою) з описом конкретного вкладення, із зазначенням боку пакування, безпечного при його відкриванні.

При огляді, освидуванні, інших слідчих (розшукових) діях спеціаліст також залучається для проведення змивів із рук осіб, підозрюваних у причетності до збуту наркотиків, а також вилучення предметів

одягу підозрюваних осіб із метою визначення наявності на них слідів наркотичних засобів.

Змиви виконуються на чистий ватний, марлевий або тканинний тампон, змочений невеликою кількістю етилового спирту. Тампон зі змивами з кожної руки упаковується в окремий конверт таким чином, щоб тампони, які містяться в одному конверті, не контактували з тампонами в іншому конверті. До змиву обов'язково додається контрольний тампон із того ж матеріалу, змочений тим самим розчинником, що і тампони, які використовувалися для проведення змивів. Контрольний тампон також упаковується в окремий конверт.

Предмети одягу можуть бути направлені на дослідження повністю, а також фрагментарно: з них вирізаються ділянки, що ймовірно контактували з наркотичною речовиною. Зазвичай це мішковина кишень. Мішковини різних кишень упаковується в окрему упаковку.

Під час вилучення об'єктів слід дотримуватися таких правил: з обережністю вилучати голки та інші предмети, на яких могла залишитися кров, обов'язково використовувати для захисту обличчя (особливо очей), рук засоби індивідуального захисту.

При пакуванні слід дотримуватися певних правил:

- предмети-носії та зразки наркотичних засобів пакують окремо в скляний чи пластиковий посуд, поліетиленові або паперові пакети;
- при вилученні кислот не упаковувати їх у пластикові пляшки або скляні пляшки з пластиковими кришками;

- якщо виявлена велика кількість наркотичних речовин, за загальним правилом потрібно вилучати всі наркотичні речовини в повному обсязі без виявлення окремих частин. Однак у деяких випадках допускається вилучення на експертизу певної кількості речовини, яка вказує на її особливості (склад, морфологічні ознаки). Наприклад, при виявленні прекурсорів (ацетону) у великій діжці за допомогою пробовідбірника беруться зразки з верхнього, нижнього та середнього шарів. Для відбору зразків потрібно залучати спеціаліста;

- не упаковані, упаковані неналежним чином речові докази на експертизу не приймаються, зокрема рослини за фактом незаконного посіву;

- тверді речовини рекомендується пакувати в поліетиленові пакети, мазеподібні та рідинні речовини – у герметичні скляні або полімерні ємності. На ємностях із хімічними речовинами слід указувати, де її було вилучено, чи було її переміщено з ємності або зібрано з якоїсь поверхні;

- гострі предмети приводяться до нерухомого стану, щоб виключити можливість випадкового уколу при транспортуванні або огляді об'єкта;

- рослинні об'єкти направляються на дослідження зі збереженням усіх вегетативних часток рослини (суцвіття, листя, стебло, коробочок);

– невисохлі рослинні об'єкти слід пакувати в паперовий матеріал, який допускає випаровування вологи та убереже об'єкти від загнивання і знищення. На пакуванні та в супровідних документах слід указати, що поданий на експертизу об'єкт здатен до швидкого загнивання.

Для недопущення взаємодії різних хімічних речовин у процесі транспортування та зберігання їх пакують окремо одна від одної:

- органічні розчинники і ті, що містять їх реакційні суміші;
- кислоти та реакційні суміші з кислотою реакцією середовища;
- реакційні суміші з лужною реакцією середовища; металевий натрій або калій та відповідні суміші (розчинники, в які ці метали додаються для видалення слідів вологи). Супровідна документація повинна стосуватися кожного окремого зразка та містити достатню інформацію, на підставі якої можна однозначно його ідентифікувати і визначити, які дослідження необхідні [9, с. 234–235].

При зберіганні слід враховувати вразливість наркотичних речовин від дії певних природних факторів (сонячне світло, доступ кисню, підвищена вологість або висока температура). Враховуючи це, пропонуємо зберігати їх у темному місці, в посуді зі щільними кришками або корками, в сухих та прохолодних приміщеннях.

Висновки

Правильне вилучення, упакування, транспортування, зберігання наркотичних засобів та підготовка їх для експертного дослідження значно підвищує як якість проведення судової експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, так і ефективність розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин у цілому. Поводження з наркотичними засобами як перспективними об'єктами криміналістичного дослідження відрізняється залежно від слідчої ситуації, що склалася на початковому етапі розслідування, зокрема у випадках: 1) виявлення незаконного посіву нарковмісних рослин; 2) виявлення нарколабораторії чи наркопритону; 3) виявлення закладки або затримання особи під час оперативної закупівлі.

Подальша типізація слідчих ситуацій розслідування наркозлочинів та конкретизація криміналістичних рекомендацій щодо поведінки з об'єктами криміналістичної експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є перспективним напрямом наукового дослідження.

Список бібліографічних посилань: 1. Гулійчук Д. Скільки українцев употребляет наркотики: Венедиктова назвала шокирующие цифры // ТСН : сайт. 26.10.2021. URL: <https://tsn.ua/ru/ukrayina/skolko-ukraincev-upotrebyaet-narkotiki-venediktova-nazvala-shokiruyuschie-cifry-1895707.html> (дата звернення: 15.01.2023). 2. Кофанов А. В., Кобилянський О. А., Давидова О. О. Криміналістичне дослідження наркотичних

засобів : метод. рек. Київ : КИЙ, 2010. 44 с. **3.** Пасічник Г. В., Хрупша М. С., Жмінько В. М. Виявлення та ліквідація підпільних лабораторій з виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин : метод. рек. Київ : РВВ МВС України, 2000. 35 с. **4.** Косміна Н. М. Участь спеціаліста-химика в освідетельствванні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2005. Вип. 5. С. 109–112. **5.** Шкурдода С. В., Пасічник В. В., Король К. П. Якісне та кількісне визначення канабіноїдів у частинах рослин конопель методом хромато-мас-спектрометрії : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС, 2019. 54 с. **6.** Міжвідомча методика дослідження наркотичних засобів з рослин конопель та маку снотворного : метод. посіб. / П. П. Давидюк, В. В. Вартузов, О. О. Посільський та ін. Київ, 2009. 81 с. **7.** Рівчаченко О. А. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним використанням обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 74–85. **8.** Відомості про фізико-хімічні властивості та методи дослідження прекурсорів : метод. довід. / уклад.: О. П. Замошець, О. М. Барікова, Ю. Т. Лень та ін. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2021. 108 с. **9.** Кривонос М. В. Судові експертизи в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 4. С. 231–243.

Надійшла до редколегії 02.02.2023

Прийнята до опублікування 28.02.2023

Lozova S. M., Perlin S. M. Preparation of objects for the examination of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors: a case study approach

When investigating crimes related to drug trafficking, it is important to properly seize, pack, transport, store drugs and prepare them for expert examination.

The article analyses the peculiarities of seizure of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors. The following items are subject to seizure when preparing objects for examination: narcotic, psychotropic, potent substances, precursors, materials and equipment used for their manufacture, storage and transportation. Narcotic drugs can be seized in various forms, namely: plants, liquids, pills of different colours, shapes and sizes, capsules, powders of different colours. The seized objects are subject to mandatory recording in the protocol of the relevant investigative (detective) action with photographs or video recording. The equipment used for their manufacture, storage and transportation is also subject to seizure. It is proposed to involve specialists of various fields (criminalist, botanist, agronomist) in conducting investigative ("detective") actions. An algorithm of actions for seizure, packaging and storage of objects has been developed depending on the identified typical situations: detection of illegal crops; detection of drug laboratories/drug houses; detection of "bookmarks" or detention of a

person during an operational purchase. Recommendations for handling narcotic substances have been provided.

Correct seizure, packaging, transportation, storage of narcotic drugs and their preparation for expert examination significantly improves both the quality of forensic examination of narcotic substances, psychotropic substances, their analogues and precursors, and the effectiveness of the investigation of crimes related to drug trafficking in general.

Key words: narcotic drugs, psychotropic substances and precursors, illegal crops, seizure, packaging and storage of drugs, investigation of drug-related crimes, typical investigative situations.

